Čeněk Jarolímek

Kterak sestrojuje deskriptivní geometrie průsečíky přímek s křivkami stupně druhého na základě daných os

Časopis pro pěstování mathematiky a fysiky, Vol. 4 (1875), No. 6, 256--262

Persistent URL: `http://dml.cz/dmlcz/123672`

Kterak sestrojuje deskriptivní geometrie průsečíky přímek s křivkami stupně druhého na základě daných os.

Napsal

prof. Čeněk Jarolímek.

a) Průsečíky přímky s parabolou.

Budiž parabola P_1 dána vrcholem svým v_1 a ohniskem o (obr. 18.). Zobrazme kružnici křivosti (K_1) paraboly ve vrcholu v_1, jejíž poloměr rovná se parametru paraboly p

$$\left(o s_1 = v_1 o = \frac{p}{2}\right)$$

a tečny její S, V v bodech osy paraboly v_1 a u_1.

Máme-li sestrojiti průsečíky paraboly P_1 s danou přímkou A_1, učiňme $v_1 n_1 \parallel A_1$ a spojme $m_1 n_1$, $v_1 \xi$, $v_1 \eta$; paprsky $v_1 \xi$ a $v_1 \eta$ protínají přímku A_1 v žádaných bodech x_1 a y_1. (Bod m_1 jest průsečíkem přímek A_1 a S, n_1 průsečíkem přímek $m_1 n_1 = B_1$ a V, ξ a η průsečíky čar $m_1 n_1$ a K_1.)

Důkaz 1. Považujme rovinu paraboly dané za průmětnu první π a položme průmětnu druhou ν rovnoběžně k ose paraboly (průmětná osa $X \parallel v_1 o$), předpokládajíce promítání pravoúhlé; budiž K_1 prvním průmětem kružnice $K \parallel \pi$ $(K_2 \parallel X)$ v jakékoli od π vzdálenosti, a tato kružnice řídící čarou plochy kuželové, jejíž střed σ dvojnásob větší vzdálenost od π a průmět svůj σ_1 ve vrcholu v_1 dané paraboly má, takže obrysová přímka σv, jež kružnici K v bodě v seče, k průmětně π kolmá jest. Položíme-li stopou u přímky středné σs a bodem v rovinu $\varrho \perp \nu$, bude tato patrně s druhou obrysovou přímkou rovnoběžná $(v_2 u_2 \parallel \sigma_2 n_2)$ a tudíž plochu kuželovou v parabole P protínati, jejíž vrchol s bodem v se sjednocuje. Průsečíky a a b této paraboly s průmětnou π obdržíme v první stopě $V \perp X$ roviny ϱ, protneme li ji stopou plochy kuželové, kružnicí to opsanou ze středu u_1 poloměrem $u_1 v_1 = u_1 a = u_1 b = u_1 v_1$. Tytéž body a a b náleží ale také parabole dané; ana úsečka $u_1 v_1 = 2 . v_1 s_1 = 2p$, musí i pořadnice bodu v kolmici $V = u_1 v_1$

Obr. 18.

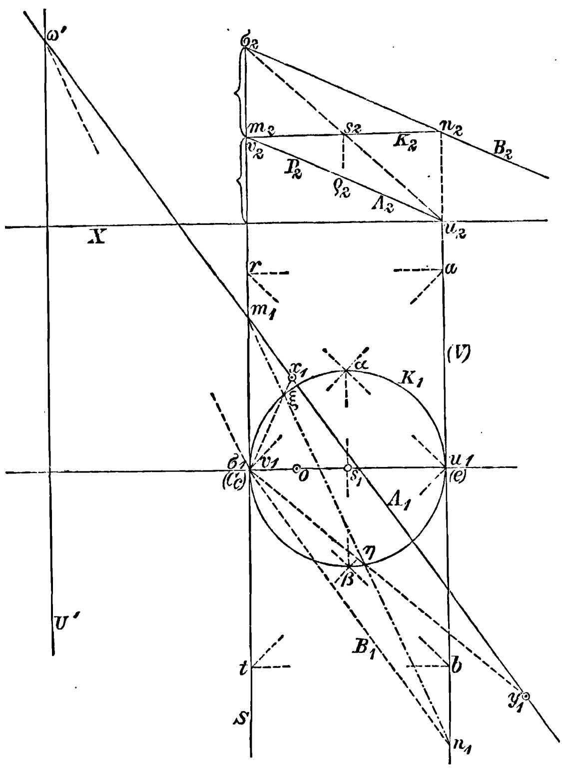

(ježto dle vrcholové rovnice paraboly $y^2 = 2px$ pro $x = 2p$ také $y = 2p$). Z toho jde, že první průmět parabolického průseku P s parabolou danou P_1 se sjednocuje, poněvadž obě paraboly vrcholy a body a, b k ose souměrné společné mají.

Považujeme-li nyní danou přímku A_1 za první průmět přímky A v rovině ϱ ležící ($\varrho_2 = A_2$), budou průsečíky x_1 a y_1 čar A_1 a P_1 prvními průměty průsečíků přímky A s parabolou P čili s plochou kuželovou. Body tyto sestrojíme spůsobem známým: veďme středem plochy σ přímku $B // A$ ($\sigma_1 n_1 = B_1 // A_1$), zobrazme stopy m, n přímek A, B a stopu mn roviny (AB) na rovině kružnice K; stopa mn seče kružnici K v bodech ξ a η, rovina (AB) plochu kuželovou v povrchových přímkách $\sigma\xi$ a $\sigma\eta$, a tyto opět protínají přímku A v žádaných bodech x a y.

Důkaz 2. Danou parabolu P_1 možno také považovati za centrálný průmět kružnice K, která leží v rovině SU (S stopa roviny na průmětně, U úběžná přímka roviny a U' centralný průmět její č. úběžnice), dotýkajíc se v bodě v_1 stopy S a v bodě e průsečnice V roviny SU s rovinou střednou (položenou středem promítání C rovnoběžně s průmětnou). Střed kollinearný (C_c) (střed C sklopený kol úběžnice U' do průmětny) nachází se v dotyčném bodu v_1; kružnice K sklopená do průmětny kol stopy S sjednotí se s K_1, průsečnice V sklopena do polohy (V) (vzdál. SU' = vzdál. SV), bod e do polohy (e). Poněvadž průmět bodu e, v němž kružnice K roviny středné se dotýká, úběžný jest, bude centrálným průmětem kružnice K parabola; průměty tětiv rovnoběžných se stopou S budou tolikéž s ní rovnoběžné a přímkou $v_1 u_1$ rozpůlené, pročež bude $v_1 u_1$ osou, bod v_1 vrcholem parabolického průmětu. Centrálným průmětem průměru $\alpha\beta$ jest tětiva paraboly ab, obrazy a, b bodů α, β jsou průsečíky paprsků $(C_c)\alpha$, $(C_c)\beta$ s obrazy $ra \parallel tb \perp S$ přímek re a te, a leží v přímce (V); poněvadž pak

$$au_1 = bu_1 = v_1 u_1 = 2p,$$

sjednocují se centrálný průmět kružnice K a parabola daná, majíce vrchol, osu a body a, b společné.

Považujeme-li danou přímku A_1 za centrálný průmět přímky A ležící v rovině SU, budou průsečíky přímky A_1 s parabolou P_1 průměty průsečíků přímky A s kružnicí K. Abychom tyto průsečíky zobrazili, sklopme kružnici K i přímku A kol stopy S do průmětny; K přijde do polohy K_1, A do polohy $m_1 n_1$, učiníme-li $(C_c) n_1 \parallel A_1$ a spojíme-li $m_1 n_1$ (m_1 stopa, ω' úběžník přímky A, $(\omega' C_c)$ běh sklopené přímky a $m_1 n_1 \parallel (C_c)\omega'$). — ξ a η jsou sklopené průsečíky čar A a K; centrálné průměty jejich x_1 a y_1 obdržíme v průsečících přímky A_1 s paprsky $(C_c)\xi$ a $(C_c)\eta$.

b) Průsečíky přímky s hyperbolou.

Spůsob 1. Buď dána hyperbola realnou osou svou ab (obr. 19.) a asymptotami M, N. Učiňme $bc \perp ab$, opišme poloměrem bc z vrcholu b kružnici K_1 a zobrazme tečnu její $\varrho_1 \parallel bc$.

Obr. 19.

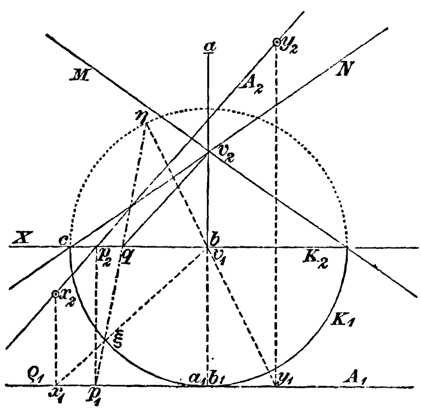

Abychom sestrojili průsečíky x_2 a y_2 hyperboly dané s kteroukoli přímkou A_2, učiňme $v_2q \parallel A_2$, $p_2p_1 \parallel ab$, načež spojme p_1q, $v_1\xi$, ηv_1; přímky $x_1x_2 \parallel y_1y_2 \perp \varrho_1$ protínají přímku danou v bodech žádaných. (Body ξ a η jsou průsečíky přímky p_1q s kružnicí K_1, x_1 a y_1 průsečíky paprsků $v_1\xi$ a ηv_1 s tečnou ϱ_1).

Důkaz. Rovina dané hyperboly budiž průmětnou druhou v, rovina k ose ab vrcholem b kolmo položená průmětnou první $\pi(bc = X)$ a promítání tudíž orthogonálné. Asymptoty M a N buďtež obrysové přímky kuželové plochy točné, ab osou, bod v středem jejím a kružnice K stopou její v průmětně první. Hyperbola daná jest pak druhým průmětem průseku této plochy kuželové s rovinou $\varrho \parallel v$, jejíž stopa $\varrho_1 \parallel X$ jest tečnou kružnice K_1.

Danou přímku A_2 beřme za druhý průmět přímky A v rovině $\varrho\,(\varrho_1 = A_1)$; průsečíky přímky A_2 s danou hyperbolou budou druhými průměty průsečíků x a y přímky A s hyperbolickým průsekem, tudíž i s plochou kuželovou. Průsečíky tyto zobrazují se spůsobem známým; přímkou A a přímkou $vq \parallel A$ jest stanovena rovina protínající plochu kuželovou v přímkách ξv a ηv, jichž stopy ξ a η obdržíme v průsečících stopy pq roviny (Av) se stopou K plochy kuželové; průměty $v_1\xi$ a $v_1\eta$ protínají A_1 v x_1 a y_1, načež zbývá jen zobraziti průměty druhé pomocí $x_1x_2 \perp X$, $y_1y_2 \perp X$.

Spůsob 2. Hyperbola jest dána asymptotami M, N (obr. 20.) a realnou osou ab; učiňme $bc \perp ab$, $cs \perp N$, opišme ze středu

Obr. 20.

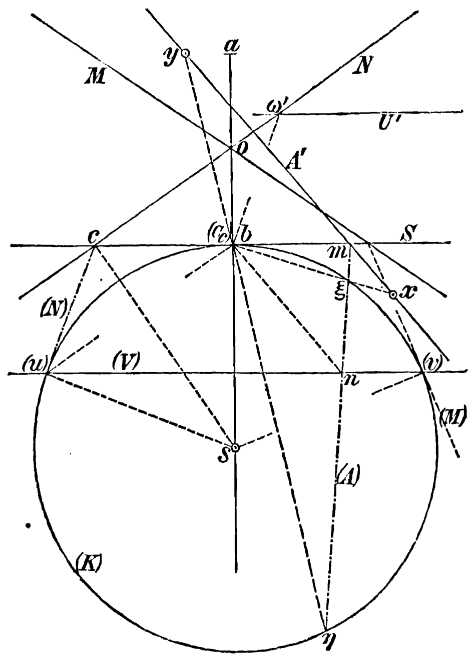

s poloměrem *sb* kružnici (*K*) (kružnice křivosti ve vrcholu hyperboly *b*), veďme tečnu *c*(*u*) a dotyčným bodem přímku (*V*) // *bc*.

Máme-li sestrojiti průsečíky x a y přímky A' s danou hyperbolou, učiňme bn // A' a spojme mn, bξ, bη; paprsky bξ a ηb protínají přímku A' v bodech x a y. [Bod *m* jest průsečíkem přímek *A'* a *cb*, *n* průsečíkem přímek *bn* a (*V*), *ξ* a *η* průsečíky čar *mn* a (*K*).]

Důkaz. Především lze dokázati, že hyperbola daná jest centrálným průmětem kružnice *K*, která leží v rovině *SU* [*bc* = *S*, vzdál. *SU'* = vzdál. *S*(*V*)], stopy *S* v bodě *b* se dotýká, a sklopena jest kol stopy *S* v průmětnu do polohy (*K*), při čemž předpokládáme střed kollinearný (C_c) v bodě *b*. *V* jest průsečnice roviny *SU* s rovinou střednou; průsečíky její *u* a *v* s kružnicí *K* mají průměty úběžné, pročež průmět kružnice této hyperbolický býti musí. Průměty tečen kružnice v bodech *u* a *v* jsou asymptotami hyperboly; úběžník *ω'* asymptoty *N* nachází se v průsečíku úběžnice *U'* s paprskem $(C_c)\,\omega'$ // (*N*);

poněvadž $b\omega' = (u)c$, bude $c\omega' \parallel (u)b \perp cs$, tudíž i $c\omega' \perp cs$, a ješto dle konstrukce i $N \perp cs$, má centrálný průmět kružnice K s hyperbolou danou nejen vrchol b společný, alebrž i asymtoty, t. j. obě křivky sjednocují se.

Danou přímku A' považujme za centrálný průmět přímky A v rovině SU; průsečíky přímky A' s hyperbolou danou budou průměty průsečíků přímky A s kružnicí K. Sklopme přímku A kol stopy S v průmětnu do polohy $mn = (A)$ [$(C_c)n \parallel A'$, srovnej s úlohou *a)* důkaz 2.]; body ξ a η jsou sklopené průsečíky přímky A s kružnicí K a centrálné průměty jejich x a y v průsečících paprsků $(C_c)\xi$ a $(C_c)\eta$ s A'.

c) Průsečíky přímky s ellipsou.

Ellipsa E budiž dána osami ab a $c_1 d_1$ (obr. 21.); opišme nad velkou osou ab kružnici K' a spojme $c_1 b$, $c'b$.

Abychom sestrojili průsečíky x_1 *a* y_1 *přímky* A_1 *s danou ellipsou, učiňme* $m_1 m' \perp ab$, *spojme* $pm' = A'$ *a veďme* $x'x_1 \parallel y'y_1 \perp ab$.

Obr. 21.

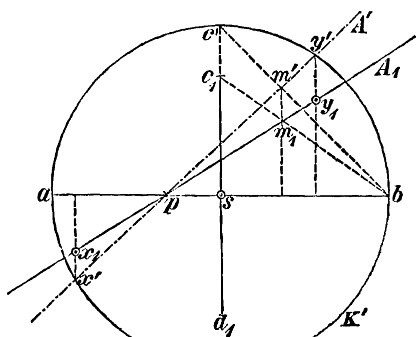

(Body p a m_1 jsou průsečíky přímky A_1 s ab a $c_1 b$, x' a y' průsečíky přímky $pm' = A'$ s kružnicí K').

Důkaz. Ellipsa daná jest orthogonálným průmětem kružnice K, jejíž průměr ab s velkou osou ellipsy se sjednocuje, a jejíž rovina o takový úhel α od roviny ellipsy co průmětny odchýlena jest, že průmět průměru $cd \perp ab$ s malou osou ellipsy $c_1 d_1$ splývá; patrně jest $\cos\alpha = \frac{c_1 s}{cs} = \frac{c_1 s}{as}$.

Daná přímka A_1 budiž orthogonálným průmětem přímky A v rovině kružnice K ležící; průsečíky přímky A_1 s ellipsou budou pak průměty průsečíků x, y čar A a K. Sklopíme-li útvary A i K do roviny ellipsy kol průměru ab, sjednotí se K s K'; bod p na přímce A jest stálý, tětiva bc přijde do polohy bc', průsečík m přímek A a bc do polohy m' a přímka A tedy do polohy $pm' = A'$. Abychom posléze otočili průsečíky x' a y' čar A' a K' do přímky A kol osy ab zpět, učiňme $x'x_1 \perp ab$, $y'y_1 \perp ab$; body x_1 a y_1 jsou průměty průsečíků čar A a K, tudíž body žádanými. Přímky $m_1 m'$, $y' y_1$, $x' x_1$ jsou průměty kruhových oblouků, jež body m, y, x při otáčení svém kol osy ab vytvořují.

Úloha 1. Řešiti úlohu *c)* dle 2. spůsobu úloh *a)* a *b)*, t. danou ellipsu považovati za centrálný průmět kružnice K v rovině SU, která sklopena byvši kol stopy S (tečny ellipsy ve vrcholu) do průmětny, s kružnicí křivosti ve vrcholu ellipsy se sjednocuje; kterak ustanoví se tu šířka pásu SU'?

Úloha 2. Řešiti veškeré úlohy o tečnách křivek stupně druhého na základě daných os pomocí týchž centrálných průmětů kružnic.

O pohybování těles vržených.

Sestavil

Dr. Jos. R. Vaňaus.

Jest obyčejem zákony o pohybování těles vržených rozvrhovati dle rozličných směrů vrhu a jednati o vrhu vodorovném, svisném a šikmém zvláště, čímž tato nauka pozbývá poněkud své vnitřní souvislosti, kterouž by jinak k dokonalejšímu porozumění těch zákonů valně přispěti mohla.

Také spůsob pojednání nedovede mnohdy mysl upoutati v míře, zajímavosti toho úkazu přiměřené. Účelem následujících řádek jest tedy zákony o pohybování těles vržených v prostoru bez překážek podati vzorcem přesnějším i obecnějším, z něhož by všechny zvláštní případy snadno odvoditi se daly.